

sûlullah'ın insanlarla havf ile recâ arasında bir ifade ile konuştuğunu ve korkutucu bilgilerin muhataplarda ümitsizlik doğurduğunu görünce bunu recâ ilâciyle iyileştirdiğini söyleyen Gazzâlî, vâizlere bu yöntemden sapmaları halinde yaptıklarından daha fazlasını yıkacakları uyarısında bulunur (a.g.e., IV, 146, 150-151, 157, 162). Mâverdî, kötümserlerde ümitsizliğin başkın bir ruh hali olduğunu ve çalışmalarında başarıyı engellediğini belirtir (*Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, s. 304). İnsanın hayattaki temel amacının keder ve üzüntüyü yenmek olduğunu düşünen İbn Hazm'a göre üzüntüden kurtulmanın en güvenli yolu bütün işlerde âhîret kurtuluşunu ölçü ve hedef almaktır. Bunu başaranlar keder ve üzüntüden kurtulur, daima sevinçli ve mutlu olur. Çünkü insanın son noktada amacına ulaşacağına dair ümidi hedefine doğru ilerlemesinde ona yardımcı olur ve bu ümit amacına ulaşması için ona güç kazandırır (*el-Ahlâk ve's-siyer*, s. 14-15).

Kelâm ilminde, bir inkârcının öleceğini anlayarak amel işleme ümidinin de kalmadığı hayatının son noktasında iman etmesine "imân-ı be's", ölüm anında bütün ümitleri tükenip âhîret kaygısı duyduğu sırada inanmasına "imân-ı ye's", aynı durumlarda tövbe eden bir günahkâr müminin tövbesine de "tevbe-i ye's" adı verilmiş, bu iman ve tövbenin makbul sayılıp sayılmayacağı, bu bağlamda Firavun'un boğulma esnasında, "İsrâiloğulan'nın inandığı Allah'tan başka ilâh bulunmadığına inandım" diyerek (Yûnus 10/90) iman etmesinin geçerli olup olmadığı meselesi tartışılmıştır. İslâm âlimlerinin çoğunluğu, konuya ilişkin âyetlere dayanarak beis veya yeis halinde imanın kabul edilmeyeceğini söylemiş, aralarında Bâkîllânî, Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Celâleddin ed-Devvânî'nin de bulunduğu bir grup ulemâ ise bu görüşün aksini savunmuştur (bk. BE'S). İmân-ı ye'sin geçersiz, tevbe-i ye'sin geçerli olduğunu söyleyenler de vardır (Elmalılı, II, 1316; III, 2107).

Yeis "başkasından bir şey umma, bekleme" anlamındaki "tama" kelimesinin karşıtı olarak "hiç kimseye ümit bağlamak, başkasından bir şey beklememek, tokgözlü olmak" anlamında da kullanılmış ve bu tutum fazilet sayılmıştır (İbn Abdülber, I, 159). Hz. Ömer'e atfedilen, "Zenginlik yeiste, fakirlik tama'da, rahatlık zühdedir" sözünde yeis bu mânadadır. Resûlullah kendisinden öğüt isteyen birine, "Her namazını son namazın gibi kıl, özür dilemek zorunda kalacağın şeyi yapma ve insanların elindeki şeylere ümit bağlama"

demıştır (İbn Mâce, "Zühd", 15). Mâverdî ve İbn Hazm gibi âlimler, tamamı karşıtı olduğunu söyledikleri bu mânadaki yeis için "ruh yüceliği" tabirini de kullanırlar. İbn Hazm'a göre tama' bütün kötülüklerin aslıdır; tama' olmasaydı kimse kimse-nin karşısında küçülmezdi (*el-Ahlâk ve's-siyer*, s. 52-53).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, IV, 113; V, 291; *Müsned*, II, 334, 397, 484; Muhâsibî, *er-Ri'âye li-ḥuḳūllâh* (nşr. Abdülhalîm Mahmûd – Abdülkâdir Ahmed Atâ), Beyrut 1405/1985, s. 431-439; Taberî, *Câmi'ü'l-beyân*, Beyrut 1412/1992, IV, 417-418; VII, 316-323; XI, 14-17; Mâverdî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn* (nşr. Mustafa es-Sekkâ), Beyrut 1398/1978, s. 304, 314; İbn Hazm, *el-Ahlâk ve's-siyer*, Beyrut 1405/1985, s. 14-15, 52-53; İbn Abdülber, *Behcetü'l-mecâlis*, I, 159; Gazzâlî, *İhyâ*, III, 386; IV, 20, 24-25, 146, 150-151, 157, 162; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut), I, 32; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtiḥu'l-ğayb*, Beyrut 1411/1990, XI, 108-109; XVIII, 159, 180-181; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûḥât*, VIII, 75; Şevkânî, *Fethu'l-kâdir*, Beyrut 1412/1991, IV, 537-538; Âûsî, *Rûḥu'l-me'ânî*, XIII, 45; Elmalılı, *Hak Dini*, II, 1316; III, 2107.

MUSTAFA ÇAĞRICI

YELKENCİ, Mehmet Raif

(1894-1974)

İstanbul'un ünlü sahafı.

Kandıra'da doğdu. Teknelere yelken bezi diken bir aileden gelir; babası Ahmed Efendi de yelken bezi dikerdi; Yelkenci soyadı buradan gelmektedir. 1905'te İstanbul'a gitti. Amcası Hâfız Aziz Efendi'nin Beyazıt Meydanı'ndaki kitapçı dükkânında çıraklık yapmaya başladı; kitapçılığı burada öğrendi. I. Dünya Savaşı'nda askere alındı. Küçük yaştan beri ayağının sakatlığı sebebiyle geri hizmetlerde kullanıldı ve askerî hastahanelerde çalıştı. Terhis olmasına rağmen 1918-1919'da bir süre Harbiye Nezâreti'nde dördüncü sınıf kâtip sıfatıyla bulundu. Amcası Aziz Efendi'yle birlikte, Beyazıt'ta Kapalıçarşı'nın Feşçiler Kapısı'nın bitişiğinde Çadırcılar caddesi üzerinde eski bir kitapçı dükkânını Şevki Efendi'den satın alarak sahafılık işine girdi. Hayatının sonuna kadar burada genellikle el yazması kitaplar alıp sattı.

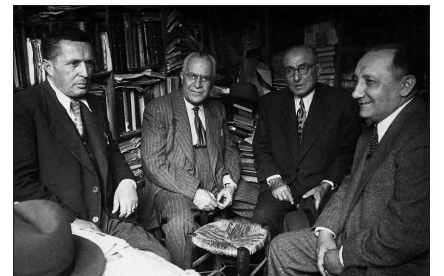
Eski sahafılık geleneklerini sürdüren Yelkenci'nin dükkânı yerli ve yabancı bilim adamlarının, kitap meraklılarının bir toplantı ve sohbet yeri idi. İbnülemin Mahmud Kemal, M. Fuad Köprülü, Abdülbaki Gölpinarlı, Mükrîmin Halil Yinanç, Muallim Cevdet, A. Süheyl Ünver, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Hakkı Tarık Us, Osman Nuri Ergin, Kemal Salih Sel, Reşat Ekrem Koçu, Sabri Ülgener, Kemal Elker, şarkiyat-

çıardan Franz Taeschner, Osman Reşher (Oskar Rescher), Hellmut Ritter bunlardan bazılarıdır. Yazmaları, hat ve belgeleri anlayanlara, ihtiyaç sahiplerine satmayı tercih ederdi. Tanıdıklarına ve ehline kopya ettirmek üzere ödünç kitap da verirdi. Bu türden bazı kitapların kopyaları günümüzde A. Süheyl Ünver'in arşivinde bulunmaktadır. Ayrıca evinde özel bir kütüphanesi vardı. Dükkânında olan çoğu yazma kitaplar ölümünden sonra sahaf İbrahim Manav'a satıldı. Abdülbaki Gölpinarlı çalışmalarında Raif Yelkenci'den alıp incelediği eserleri belirterek kendisine atıfta bulunur. Amcasıyla birlikte Yûnus Emre divanını taş baskısı halinde yayımladı (*Yûnus Divanı*, 1340/1924; Özege, V, 2099).

Raif Yelkenci değişik alanlarda ün salmış geniş bir dost çevresine sahipti. 1941'den vefatına kadar mutasavvıf-şair Abdülaziz Mecdi Tolun'un Beyazıt Soğanağa mahallesindeki evinde sohbet toplantılarına katıldığı bilinmektedir. Son yıllarını hastalıklarla geçiren Raif Yelkenci 8 Ekim 1974'te vefat etti, ertesi gün Fâtih Camii'nde kılınan öğle namazından sonra Topkapı aile kabristanına defnedildi. Kemal Elker ölümüne tarih düşürmüştür: "Tâc-ı pâdişah anı itmâm eder / Dürdü Raif defteri a'mâlini" (1394/1974). Ölüm ilânına göre Mehmet Raif Yelkenci'nin eşi Hatice Hanım'dır. Kızı Makbule'nin Süleyman Alkan ile evliliğinden torunları Hamit, Halise ve Halit doğmuştur.

Basılmış kitabı olmayan Raif Yelkenci uzun yıllar Yûnus Emre'yi araştırmış, yanlış bazı görüşleri düzeltmeye çalışmış, tartışmalara katılmış, Aşık Paşa'nın Yûnus Emre olduğunu ileri sürmüştür. Simavnalı Şeyh Bedreddin'in bir nüshası kendisinde bulunan *Menâkıb*'ını yayımlayamamıştır. Raif Yelkenci'nin bazı yazıları basılmıştır: "Muallim Cevdet" (Osman Ergin, [yay.

Mehmet Raif Yelkenci (sağ başta) Hakkı Tarık Us, Osman Nuri Ergin ve Kemal Salih Sel ile birlikte (Turgut Kut fotoğraf arşivi)

haz.] Muallim M. Cevdet'in Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi, İstanbul 1937, s. 564-567); "Büyük Türk Şairi Yunus Emre Kimdir?" (Cumhuriyet, 2 Şubat 1940, buradan naklen Ün Isparta Halkevi Mecmuası, sayı 71-72 [1940] s. 991-993); "Şeyh Bedredin" (Tarih Dünyası, sy. 18 [1950], s. 751-753; sy. 19 [1951], s. 800-802; sy. 20 [1951], s. 841-843, 873; sy. 22 [1951], s. 933-934, 954; sy. 24 [1951], s. 1025, 1030).

BİBLİYOGRAFYA :

"Kitapçı Raif Yelkenci Hocamızdan", Süleymaniye Ktp., A. Süheyl Ünver Arşivi, Defter nr. 286; "Kitapçı Raifname", Defter nr. 999; Özege, Katalog, V, 2009; Ahmet Güner Sayar, Sahhaf Raif Yelkenci, İstanbul 2012; Sevim Nariç, "Raif Yelkenci ile Röportaj", TY, sy. 319 (1960), s. 180-182; Reşat E. Koçu, "Raif Yelkenci", Türk Kütüphaneler Derneği Bülteni, XXIII/4, Ankara 1974, s. 255-256 (bu yazı önce Tercüman'da [İstanbul 27.10.1974], daha sonra TFA, XVII/329'da [1976], s. 7839 yayımlanmıştır); Vecdi Yarman, "Kaybetmiş Bir Yazma ve Kitap Dostu: Raif Yelkenci (1894-1974)", TFA, XVII/329 (1976), s. 7838; Affif Yesari, "Sahaflar Çarşısı", Mütferrika, sy. 1, İstanbul 1993, s. 123-125 (bu yazı önce Resimli Hayat, sy. 32'de [İstanbul 1954] yayımlanmıştır); H. Necdet İşli, "Sahaflara Dair: I", a.e., sy. 2 (1994), s. 173-177; Haluk Güneylı, "Sahaflar Çarşısı ve Hatıralar", a.e., sy. 5 (1995), s. 126-128.

TURGUT KUT

YEMÂME (اليمامة)

Suudi Arabistan'da tarihî bir bölge, günümüzde bir yerleşim merkezi.

Arap yarımadasının ortasında bulunan Yemâme'nin yarımada'yı oluşturan müstakil bölgelerinden birini ya da Hicaz, Necid veya Arûz bölgesinin bir parçasını teşkil ettiğine dair farklı görüşler ileri sürülmüştür. Genellikle Yemâme'nin Bahreyn bölgesiyle birlikte Arûz'u meydana getirdiği kabul edilir. Yâkût el-Hamevî, Yemâme'nin Necid bölgesinin bir parçası, merkezinin de Hicaz olduğunu söyler (Mu'cemü'l-büldân, V, 442). İbn Havkal (Şüretü'l-arz, s. 19) Yemâme'yi Hicaz'a dahil eder; Ebü'l-Fidâ ise hem Hicaz'a (Takvimü'l-büldân, s. 96) hem Arûz'a (a.g.e., s. 79) ait gösterir ve Arûz'u doğru sayar. Bekrî, Yemâme'yi Arap yarımadasını teşkil eden dört bölgeden biri (diğerleri Mekke, Medine, Yemen) kabul eder (el-Mesâlik, I, 144). Yemâme'yi Hicaz'a dahil eden İmam Şâffî ve diğer bazı fıkıh âlimleri gayri müslimlerin Yemâme'de ikamet edemeyeceklerini ileri sürer. Öte yandan Necid'in Yemâme'nin bir parçası veya Yemâme'nin Irak'ın güneyi ile Yemen'in kuzey kısmı arasındaki bölgenin adı olduğunu söyle-

yenler de vardır (Abdullah al-Askar, s. 7-9). Yemâme'ye eskiden Cev, Irz veya Karve denildiği, Yemen Himyerî Hükümdarı Hassân b. Es'ad'ın (420-425) bölgeyi ele geçirip merkezi olan şehri tahrip ettikten sonra Zerkâülyemâme adıyla tanınan bölgenin hâkimi Melike Yemâme bint Sehm b. Tasm'a izâfete şehre Yemâme ismini verdiği nakledilir.

Himyerîler'den önce Yemâme'de Arabî bâidenin önemli kollarından Tasm ve Cedîs yaşıyordu. Hassân b. Es'ad bölgeyi zaptettikten sonra buraya, Ubeyd b. Sa'lebe liderliğinde Adnânîler'den Bekir b. Vâil'in önemli bir kolu olan Benî Hanife yerleşmiş, Tasm ve Cedîs dönemlerinden kalma birçok görkemli tarihî binanın yer aldığı Hacr'i (Hacrülyemâme) merkez edinmiştir. Bölge V. yüzyılın sonlarında Himyerîler'e bağlı olarak kurulan Kindelîler'in hâkimiyetine girdi. İslâm döneminde burada Benî Hanife'nin yanı sıra Temîm, Bekir b. Vâil'in diğer bazı kolları, İcl, Şeybân, Bâhile, Kilâb b. Rebîa, Kâ'b b. Rebîa ve Aneze gibi kabileler yaşamaktaydı. Verimli vadilerin bulunduğu Yemâme buğday, arpa, hurma ve suları ile meşhurdur. Su kaynaklarının zenginliği ziraatın gelişmesini sağlamış ve bu durum günümüze kadar devam etmiştir. Irak, Hicaz ve Yemen'i birbirine bağlayan ticaret yolları üzerinde yer alan bölge ticarî bakımdan da önemliydi.

Hz. Peygamber, hicretten önce Yemâme'den Mekke'ye gelen Benî Hanife mensuplarını İslâm'a davet ettiyse de onlar bunu kabul etmedi. Resûl-i Ekrem, 7. yılın Muharrem ayında (Mayıs 628) yolladığı İslâm'a davet mektuplarından birini de Selîm b. Amr el-Âmirî ile Benî Hanife'nin reisi Hevze el-Hanefî'ye gönderdi. Hevze elçiyi iyi karşılamakla birlikte Müslümanlığı benimsemedi. Benî Hanife'den Sümâme b. Üsâl, Muhammed b. Mesleme kumandasındaki Kuratâ Seriyyesi'nde yakalanıp Medine'ye götürüldü ve bir süre sonra İslâmiyet'i kabul ederek önemli hizmetlerde bulundu. Sümâme, Yemâme'ye döndükten sonra müşriklerin buradan Mekke'ye hububat ve yiyecek sevkiyatını engelledi; ancak Kureys'in Resûl-i Ekrem nezdindeki girişimleri sonucu sevkiyat yeniden başladı. Hacr valiliğine tayin edilen Sümâme, Hevze el-Hanefî'nin ölümünün (8/630) ardından Yemâme hâkimi oldu. 10 (631) yılında Sülmâ b. Hanzale başkanlığındaki Benî Hanife heyeti Medine'ye giderek Resûlullah ile görüştü ve ardından müslüman oldu. Hz. Peygamber'in sağlığında Medine'ye gelip onunla görüşen ve daha sonra peygamberlik iddiasında bulunan Müsey-

limetülkezzâb da Yemâmeli olup Hevze'den sonra Benî Hanife'nin reisliğini üstlenmişti. Onun peygamberlik iddiasına karşı Resûl-i Ekrem'in kendisine elçi olarak yolladığı Habîb b. Zeyd el-Ensârî, Müseylime tarafından şehid edildi. Müseylime Hacr'i işgal edince Sümâme b. Üsâl, Halife Ebû Bekir'den yardım istedi. Ebû Bekir'in İkrime b. Ebû Cehil ve Şürahbîl b. Hasene kumandasında Yemâme'ye gönderdiği askerlerin Müseylime karşısında yenilgiye uğraması üzerine bölgeye Hâlid b. Velîd kumandasında yeni kuvvetler sevk edildi. Hâlid b. Velîd, Yemâme'de Akribâ mevkiinde Müseylime ile yaptığı savaşta onu mağlûp ederek ortadan kaldırdı (12/633). Bu savaşta yetmiş muhacir, yetmiş ensardan olmak üzere 600'den fazla (700, 1200 veya 1700) şehid verilmiştir.

Emevîler döneminde Yemâme'de Hâricîlik yayıldı. Hâricîler'in başlıca kollarından biri olan Necedât fırkasının lideri Necde b. Âmir 61 (680) yılında isyan edince Yemâme, Necedât (Necdiyye) Hâricîleri'nin hâkimiyeti altına girdi. Emevî yönetimine ve bir ara taraftarı olduğu Abdullah b. Zübeyr'e karşı mücadele eden Necde b. Âmir, yarımcılarından Bahreyn Valisi Ebû Fûdeyk'in planladığı bir suikast neticesinde Hacr'de katledildi (72/691 [?]). II. Velîd'in öldürülmesinden (126/744) sonra Benî Hanife'den Mühayr b. Sülmâ, Yemâme Valisi Ali b. Muhâcir b. Abdullah el-Berezî'nin yanına geldi ve ondan görevi bırakıp bölgeyi terketmesini ya da sarayından dışarı çıkmamasını istedi. Valinin karşı çıkması üzerine iki taraf arasında çok sayıda kişinin öldüğü çatışma meydana geldi. Mağlûp olan Ali b. Muhâcir savaşın sağ kurtulmayı başardı ve Medine'ye kaçtı. Abbâsîler döneminde III. (IX.) yüzyılın ortalarından itibaren Yemâme, Hz. Ali'nin soyundan gelen Muhammed b. Yûsuf el-Ühaydır'ın hâkimiyetine girdi. Onun Hıdrime'yi merkez edinmesiyle Hacr'in önemi gittikçe azaldıysa da Riyad şehrinin burada kurulmasına kadar varlığını sürdürdü. Ühaydırîler'in hâkimiyeti döneminde bölgede yaşayan bazı Arap kabileleri Mısır'a ve diğer yerlere göç etmek zorunda kaldı. IV. (X.) yüzyılda Yemâme Karmatîler'in eline geçti.

V. (XI.) yüzyılda Yemâme'yi ziyaret eden Nâsır-ı Hüsrev burada çok sağlam eski bir kalenin, her türlü esnafın bulunduğu bir çarşının ve güzel bir caminin varlığından, bölgenin uzun süreden beri Hz. Ali'nin soyundan gelen emîrlere tarafından yönetildiğinden, emîrlerin askerî bakımdan güçlü olduklarından, bölgede Zeydiyye mezhebinin hâkimiyetinden, ayrıca yer altı su-